

pragu prvih profesionalnih izazova zaposlene na radnom mjestu kustosice, koje nužno podrazumijeva ekstenzivan terenski rad, ne preostaje mi ništa drugo do ustvrditi da je riječ o iznimno vrijednoj publikaciji za cjelokupnu etnološku zajednicu.

Janja Kovač

Jelka Vince Pallua, Zagonetka virdžine. Etnološka i kulturnoantropološka studija, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb 2014., 310 str.

Etnokoreološka iskustva Ive Niemčić u istraživanju lastovskoga poklada otkrila su iz ženske perspektive dotad zanemarenu, nevidljivu, a pritom ritualno izrazito važnu ulogu žena u pokladarskom kolu Lastova (2011), te mi olakšala shvaćanje knjige Jelke Vince Pallua. Autorica je posvećuje svim *nevidljivim ženama u povijesti, pod paskom muze Klio*. Knjiga je podijeljena na pet osnovnih poglavlja uz niz potpoglavlja. Osnovna su poglavlja: 1) "Tragom virdžina"; 2) "Rasprostranjenost pojave" (uz potpoglavlja: "Uvod", "Upitnička građa Etnološkoga atlasa", "Građa iz pisanih izvora", "Komentar uz etnološke karte", "'Amazonke' iz Istre", "Virdžine na Apeninskom poluotoku (Albanci, Iliri)?"); 3) "Raznoliko lice virdžine"; 4) "Zagonetka virdžine" (uz potpoglavlja: "Uvodna riječ", "Dva odabrana autora – dvije oprečne interpretacije", "Binarna opozicija: matrijarhat / patrijarhat", "Prema rješenju drugim putem" ("Specifičan tip patrijarhalnog poretka", "Običajno pravo i imperativ želje za muškim potomstvom", "Starija plemenska organizacija i nova plemena", "Temelj ili vrh ledenoga brijega?"), "Romantično i neoromantično tumačenje pojave virdžine"); 5) "Etnogram – kronološki niz svjedočanstava". Na ta se poglavlja nadovezuju prilozi: "Izvori i literatura", "Sažetak", "Summary", "Zusammenfassung" i "O autorici". Tekst je popraćen dvjema etnološkim kartama, dvjema zemljopisnim kartama, dvjema većim tablicama (druga u obliku kronološkog prikaza pronađenih slučajeva virdžina: od 1860. godine do ožujka 2014. godine). Knjiga je opremljena s još nekoliko slikovnih priloga te s 36 fotografija virdžina, datiranih u vremenskom rasponu od 1907. do 2013. godine. Knjiga ima 233 bilješke. Njezina naslovnica prikazuje virdžinu Kajtaz snimljenu 2006. godine na planini Rugova na Kosovu blizu crnogorske i albanske granice, području njihove veće zastupljenosti. U svaku je knjigu umetnut i straničnik/*bookmark* s motivom s naslovnice.

Knjiga skreće pozornost i baca novo svjetlo na zagonetku virdžina, tobeltija – zavjetovanih djevojaka koje su tradicijom, životnim prilikama i prostorom Zapad-

nog Balkana u kojem su rođene i odrastale, odgajane da bi u celibatu, izgledom i ponašanjem obavljale ulogu i poslove nedostajućih muškaraca, najčešće obiteljskih nasljednika.

Na osnovno pitanje koje u ovoj knjizi postavlja – što to može navesti žensko biće da promijeni svoj najdublje ukorijenjeni aspekt identiteta, podređujući ga imperativu opstanka zajednice te da vanjskim atributima prestane biti žena i simbolički postane *social male* – Jelka Vince Pallua, koja se u dugom razdoblju bavi tom temom, upozorava na nekoliko netipičnosti koje su joj se tijekom istraživanja nametnule – mnoge su prethodne studije o temi virdžina, naime, bile rezultat rada istraživačica pa se ne može govoriti o njihovoj androcentričnosti, što je gotovo uobičajeno u našim disciplinama. S druge strane, pokazuje se da same virdžine, društveno bivajući muškarcima, tijekom istraživanja često pokazuju prezir prema ženama istraživačicama, pridonoseći tako i vlastitoj nevidljivosti.

Autorica nas uvodi u temu tragajući za virdžinama vremenski i prostorno, temeljeći istraživanje na gradivu iz pisanih izvora od druge polovice 19. stoljeća do danas, te na upitnicama *Etnološkog atlasa* s 3000 lokaliteta, što uz komentare prikazuje tabličnim i kartografskim prikazima te kritičkim vrednovanjem i prosuđivanjem građe i njezina tumačenja.

O rasprostranjenosti pojave nadalje raspravlja na primjeru *amazonki* – istarskih žena u muškom odijelu, zaključujući da se usprkos nizu sličnih obilježja ovdje ne može govoriti o virdžinama kao što bi se to moglo za one na Apeninskom poluotoku o kojima također raspravlja.

Za etnologiju je posebno vrijedan uvid u raznolikost lica virdžina s prikazom neujednačenosti osobina, načina ponašanja, odijevanja, poslova koje obavljaju ili samih naziva: *virdžineša, tombelija, muškobanja, baba devojka, momak devojka, muška devojka, starosedelka...* Žalost za poginulim dragim može biti motiv za odlazak u hajduke, ali možda rjeđi razlog za postojanje virdžina nego pomanjkanje muškog nasljednika u obitelji.

Osim etnološke analize te kulturne pojave i potrage za njezinim podrijetlom, značenjem, ulogom i rasprostranjenosti, u ovoj se knjizi dobiva i kulturnoantropološki uvid koji kulturološke činjenice promatra i na osobnoj, egzistencijalnoj razini. Ono što dijelom ostaje zagonetkom jest osobni doživljaj, odluka samih djevojaka koje su prihvatile tu ulogu na što autorica vrlo argumentirano upućuje i time otvara mogućnosti za daljnje interpretacije.

Svakako, institucija virdžine zbog čega je i društveno prihvaćena i cijenjena jest njezino uklapanje u određene potrebe obitelji. Kao i krvna osveta, pojava virdžina dio je običajnoga prava koje pridonosi postavljanju društvene ravnoteže čime je važnija za funkcioniranje zajednice nego za položaj pojedinca.

Stoga, smatra autorica, neosporno je da se u slučaju virdžine radi o kulturno oblikovanoj društvenoj pojavi kojoj je cilj održavanje uspostavljenoga reda.

Povezivanje virdžina s matrijarhatom ili idealiziranje egzotičnoga Balkana iz zapadnjačke perspektive s kraja 19. i početka 20. stoljeća, tumači kao romantični mit, paternalizam i imperijalnu politiku spram Drugoga. Baš kao i traganja i želje da se taj fenomen u suvremenosti prikaže kao iskorak u emancipaciji žena ili potrebi iskazivanja njihova rodnog identiteta.

Autorica proširuje dosadašnja razumijevanja virdžina kao posebni fenomen cijelog sklopa društvenih i gospodarskih odnosa i njihova reguliranja, društvene dinamike i solidarnosti zajednice, hijerarhije i odnosa moći. Širokim pregledom i kritičkim pristupom postojeće literature, potvrdila je vrsnu teorijsku upućenost, oblikovala osobiti teorijski i metodološki okvir istraživanja. Pritom se, osim strogo znanstvenog i akademskog, istraživačkog cilja, uočava etičnost pristupa prema vlastitosti iskustva kulture drugoga. Knjiga je jasno koncipirana, s užitkom i lakoćom se čita pa je osim vrhunskoga znanstvenog rada ostvarila i onaj drugi cilj, postala je poticajno štivo za široki krug zainteresiranih čitatelja koje zanima kulturna povijest, društveni i obiteljski ustroj, položaj žene u užoj obiteljskoj i javnoj sferi, odnosno za one koje općenito zanima tradicija, te raznolikost i bogatstvo kulture.

Želim autorici da ova za hrvatsku znanost jedinstvena knjiga upravo zbog svoje intrigantne teme, ali još više zbog istraživačke sveobuhvatnosti i pristupa, dobije mogućnost prijevoda barem na engleski jezik te tako i mogućnost puno šire dostupnosti do, uvjeren sam, zainteresirane publike širom svijeta.

Tvrtko Zebec

Pilgrimage, Politics and Place-Making in Eastern Europe. Crossing the Borders, ur. John Eade i Mario Katić, Ashgate (Ashgate Studies in Pilgrimage, sv. 4), Farnham 2014., 187 str.

Zbornik donosi sedam od četrdesetak radova izloženih na skupu *Pilgrimage and Sacred Places in Central and Eastern Europe*, koji su urednici rujna 2012. godine vodili na Sveučilištu u Zadru. Osim u radu Marijane Belaj i Zvonka Martića, u ostalim su tiskanim radovima naslovi stilistički doradjeni, dok se domaći urednik tonu zbornika prilagodio temu mirila zamijenivši istraživanjem brda Kondžila. To je i jedini rad iz zbornika koji je na akademskom portalu raspoloživ u otvorenom pristupu.

Uz urednički uvod i pogovor Glenna Bowmana, sadržaj zbornika je razdijeljen u tri teme. Najprije "Stvaranje novih i traženjem starih religijskih domova" otvaraju studije Kondžila i Imvrosa. Mario Katić (Sveučilište u Zadru, str. 15–35) pažnju je posvetio lokalnom predratnom svetkovanju čudotvorne Gospine slike u crkvi na brdu Kondžilo kod sela Komušina kod Teslića u Republici Srpskoj, nakon završetka rata i povrata slike 1999. godine preobraženom u višestruke procesije. Dok se dekanatski obuhvat procesijskog prenošenja slike iz župne crkve do svetišta na brdu premjestio u listopad, na Veliku Gospu se put župe, memorijalnog parka i novog svetišta na Kondžilu zapućuje ranije neslućeno mnoštvo iseljenika i pro-